

**Аналіз
діяльності центрів, відділень, кабінетів медичної допомоги
підліткам та молоді
«Клініка, дружня до молоді» України за 2021 рік
(Романенко Л.В.)**

Розвиток медичних служб, дружніх до молоді: «Клініка, дружня до молоді» (далі - КДМ) в Україні було розпочато в 1997 році в рамках співробітництва Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ в Україні з Урядом України у відповідності статті 24 «Конвенції ООН про права дитини», «Європейської стратегії охорони здоров'я дітей та підлітків, 2015-2020», рекомендацій ВООЗ та ЮНІСЕФ (Adolescent Friendly Health Services, Making it Happen, Женева, 2002), наказів МОЗ України від 02.06.2009 №№ 382, 383).

Мета створення КДМ: профілактика ризикової поведінки, збереження фізичного та психічного здоров'я (профілактика вживання ПАР, психічних розладів, суїцидів, ПСШ, ВІЛ-інфекції, небажаної вагітності, тощо).

КДМ надають комплексну медико-соціальну допомогу підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу». Основними принципами цього підходу є добровільність, доброзичливість та доступність послуг, не осудливий підхід.

Міжнародними критеріями та характеристиками щодо надання «дружніх до молоді» послуг визначено, що:

- вони доступні та орієнтовані на дітей підліткового віку та підходять їм;
- їх можна отримати в доступний час та в доступному місці;
- допомога розрахована на відвідувачів незалежно від статі, соціального статусу, віросповідання та етнічної належності;
- вони надаються в доступній для дітей підліткового віку формі;
- розраховані на ті цільові групи, які найбільш вразливі, та на тих, які потребують допомоги;
- є комплексними та ефективними;
- надаються безкоштовно та за доступними цінами в закладах, які мають право надавати платні послуги відповідно до ліцензії.

Для забезпечення роботи КДМ МОЗ України, за технічної підтримки Дитячого фонду ООН/ЮНІСЕФ, ВООЗ, була розроблена необхідна нормативна база (деякі накази спільно з Міністерством соціальної політики), а саме накази, методичні рекомендації, керівництва для оцінки/переоцінки центрів/відділень/кабінетів медичної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу «Клініка, дружня до молоді», програми щодо навчання спеціалістів для роботи в КДМ. Діючі накази регламентують діяльність КДМ, зокрема організацію роботи, стандарти надання медико-соціальної допомоги, порядок їх взаємодії з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та ін.

Перша КДМ була відкрита в 1998 році в структурі дитячої клінічної лікарні

**Кількість КДМ в розрізі регіонів
станом на 01.2022**

Кількість КДМ				Кількість КДМ			
	2019	2020	2021		2019	2020	2021
Вінницька	2	2	2	Одеська	4	4	4
Волинська	5	5	-	Полтавська	1	-	-
Дніпроперовська	6	5	3	Рівненська	1	1	-
Донецька	6	7	7	Сумська	6	3	3
Житомирська	3	3	2	Тернопільська	6	6	6
Закарпатська	5	5	5	Харківська	2	1	1
Запорізька	7	4	5	Херсонська	3	3	1
Ів-Франківська	7	5	5	Хмельницька	9	9	7
Київська	1	1	1	Черкаська	3	3	2
Кіровоградська	1	2	1	Чернівецька	6	5	2
Луганська	1	1	1	Чернігівська	2	-	-
Львівська	10	6	5	Київ	7	5	4
				НДСЛ «Охматдит» МОЗ України			
Миколаївська	14	5	5		1	1	1
Разом					119	92	73

Станом на 2018 рік було створено і працювало 137 КДМ (25 з них були створені за фінансової підтримки ЮНІСЕФ), протягом останніх трьох років кількість КДМ було зменшено у два рази, станом на 01.01.2022 року в Україні працює 73 «Клініки, дружні до молоді».

Впродовж 2019-2021рр. розпочали роботу лише 2 КДМ в моделі кабінету:

- Кабінет медичної допомоги підліткам та молоді КНП «Маріупольський міський пологовий будинок»;
- Кабінет медичної допомоги підліткам та молоді КП «Дніпропетровський обласний перинатальний центр зі стаціонаром» ДОР.

При цьому, впродовж 2018-2021рр. у зв'язку з невизначеністю місця КДМ в рамках реформування охорони здоров'я та дефіцитом кадрів припинили свою діяльність 64 КДМ.

Якщо в 2018 році в Україні не було жодного регіону без «Клінік, дружніх до молоді», то станом на 01.01.2022 року в 4-х областях не залишилось жодної КДМ, припинили свою діяльність всі КДМ, а саме в Волинській – 5, Полтавській – 3, Рівненській – 1, Чернігівській – 2.

Центр медичної допомоги підліткам та молоді Запорізької обласної дитячої лікарні було в свій час відкрито за фінансової підтримки Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ, яка надавалась двічі. Він був першим в Україні сертифікований на відповідність критеріїв ВООЗ щодо надання «дружніх» до молоді послуг. В подальшому, саме цей Центр відігравав значну роль в розвитку таких послуг в Запорізькій області і був взірцем для КДМ всієї України. Щорічно в Центрі отримували допомогу 3-4 тисячі підлітків та молоді. На сьогодні Центр переведено в модель «кабінету» внаслідок скорочення штатних посад.

Кількість КДМ в розрізі закладів

	2021р.	2020р.	2019р.
Заклади охорони здоров'я для дітей	25	32	45
в.т. обласна дитяча лікарня, НДСЛ «Охматдит» МОЗ України	10	12	15
Заклади охорони здоров'я для дорослого населення в т.ч.:	48	60	74
• Центральні районні лікарні, районні лікарні/поліклініки	14	26	39
• Центри первинної медико-санітарної допомоги	7	9	6
• Студентські лікарні\поліклініки	2	2	2
Центр проф-ки та боротьби зі СНІДом, ШВД, наркодиспансер, Центр планування сім'ї, пологовий будинок (ж/к), міські лікарні\поліклініки, КДЦ, СМСЧ	25	23	27
Разом	73	92	119

Відповідно до наказу МОЗ України від 02.06.2009 № 382 статус «Клініка, дружня до молоді» має 94,8% відділень (центрів, кабінетів) медичної допомоги підліткам та молоді. Впровадження оцінки центрів, відділень, кабінетів медико-соціальної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу КДМ показало, що саме дотримання стандартів є шляхом надання якісної медичної допомоги підліткам та молоді. Але в 2020 – 21021 роках була тимчасово, у зв'язку з карантинними заходами (COVID - 19), призупинена робота з оцінки та переоцінки цих підрозділів.

Моделі КДМ

На сьогодні КДМ працюють в наступній моделі:

- Центр – 5 (2021р.) проти 8 (2020р.);
- Відділення – 20 (2021р.) проти 28 (2020 р.), проти – 42 в 2019 році;
- Кабінет – 48 (2021р.), проти 56 (2020р.), проти – 70 в 2019 році.

В таких регіонах, як м. Київ, Львівська область, переважна кількість КДМ працює в моделі центрів/відділень із виділенням достатньої кількості штатних посад у відповідності до вимог наказу МОЗ № 383.

Кадри

Головним в забезпеченні ефективної роботи КДМ є наявність підготовлених кваліфікованих кадрів.

Спеціалісти	2020 Кількість посад			2021 Кількість посад		
	штатних	зайнятих	фізичних осіб	штатних	зайнятих	фізичних осіб
Медичний персонал	253,75	221,25	448	175,25	145,5	308
Лікарі всього, в т.ч.	171,5	152,5	344	115,75	96,5	241
педіатр/терапевт/лікар підлітковий/лікар загальної	54	49	91	35,5	32,25	63

практики/сімейної медицини						
акушер- гінеколог/гінеколог дитячого та підліткового віку	45,5	38,75	85	29,5	24	58
Дерматовенеролог	23	20,25	63	16,25	12,25	42
уролог/андролог	10,25	8,5	30	8,25	5,25	20
Психіатр	6,75	7,5	19	7,75	6,5	19
медичний психолог	8,5	6,5	14	4,5	3,75	12
Нарколог	2	2,5	17	2	1,5	11
Середній медперсонал, всього	82,25	68,75	104	59,5	49	67
Немедичний персонал, всього	46,25	42,75	98	39,5	36,25	77
Психолог практичний	42,5	39,25	64	35,75	32,5	51
спеціаліст ЦСССДМ	1,25	1	24	1,25	1,25	17
Юрист	2,5	2,5	10	2,5	2,5	9
Інший персонал, всього	31,25	28,25	49	27,25	24,25	38
медичний реєстратор	17,75	15,75	29	12	9,5	16
РАЗОМ	331,25	292,25	595	242	206	423

Для забезпечення діяльності КДМ України у 2021 виділено 242 штатні посади, проти 331,25 – у 2020 році. При цьому, до надання послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» залучено 423 спеціалістів, проти – 595- у 2020 році. Половина з цих фахівців надають вказану допомогу за переадресацією не перебуваючи в штаті КДМ. Більшість фізичних осіб працює за сумісництвом на 0,25/0,5 посади, переважно це - лікарі та психологи. Підготовка спеціалістів з питань надання медико-соціальних послуг на принципах «дружнього підходу», в т.ч. з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ здійснюється на семінарах-тренінгах, циклах тематичного удосконалення. На сьогодні, близько 90% персоналу, який працює в штаті КДМ та залучений до надання медичної допомоги клієнтам КДМ пройшов вказане навчання.

Налагоджена і продовжується підготовка спеціалістів КДМ та первинної ланки з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ на циклах тематичного удосконалення, в т.ч. дистанційних. Найбільш активно в цьому напрямку працюють: Національний університет охорони здоров'я України ім.П.Л. Шупика та кафедра підліткової медицини Харківської академії післядипломної освіти.

На виконання п. 4.4 Рішення Координаційної Ради МОЗ України з питань впровадження «дружніх до молоді» медичних послуг від 24 грудня 2014р. внесені зміни до Програм тематичного удосконалення, ПАЦ, семінарських занять спеціалістів, які надають допомогу підліткам та молоді, в т.ч. на первинному рівні

та лікарів-інтернів за тематикою: «Принципи «дружнього підходу» при наданні медичної допомоги підліткам та молоді».

Кафедрою дитячих і підліткових захворювань НУОЗ імені П.Л.Шупика до програми кожного з циклів, включено окремий розділ з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на основі «дружнього підходу». Зі слухачами розглянуті питання психо-фізіологічних особливостей підліткового віку, «криза» періоду дорослішання, профілактики ВІЛ-інфекції, ПСШ, проведення процедури ДКТ, запобігання непланованої вагітності, гендернообумовленого насильства та інші.

Кафедра сімейної медицини та амбулаторно-поліклінічної допомоги НУОЗ України імені П.Л. Шупика: до програми циклу спеціалізації, передатестаційного циклу, підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина», розглядаються теми: Психологічні та інші особливості роботи з підлітками; Політика «Клінік дружніх до молоді»: цілі, задачі, принципи роботи, цільові групи КДМ та інші.

Кафедрою підліткової медицини Харківської медичної академії післядипломної освіти за 2021 рік було проведено 9 циклів «Медико-соціальна допомога підліткам», на яких пройшли навчання 200 лікарів, в т.ч. дистанційно – 140.

Підготовка фахівців здійснюється в т.ч. на базі «Клінік, дружніх до молоді», які є клінічними базами кафедр (КДМ м. Києва, Одеси та інші.).

Здійснювались організаційні заходи щодо навчання спеціалістів КДМ в онлайн-режимі на семінарах-тренінгах, які проводились Інститутом ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті, таких, як: «Кращі практики профілактики ВІЛ-інфекції серед підлітків груп ризику»; «Менеджмент профілактичних програм, направлених на підлітків та молодь» та інші.

Основні показники роботи КДМ за 2021 рік

Показники	2021		2020	
	абс.ч.	%	абс.ч.	%
Первинних:	59440	52,7%	66301	47,5%
Юнаки	25659	42,3%	25385	38,3%
Дівчата	37958	63,9%	40916	61,7%
Повторних:	53256	47,3%	73237	52,5%
Юнаки	17367	32,61%	22352	32,26%
Дівчата	35889	64,4%	50885	67,7%
Загальна кількість	112696		139538	

З урахуванням того, що впродовж 2021 року припинили свою діяльність 19 «Клінік, дружніх до молоді» та у зв'язку з карантинними обмеженнями, загальна кількість звернень у 2021 р. складає 112696, проти 139538 – в 2020 році, що менше лише на 20%, проти 40% в попередній рік. Впродовж року найбільша кількість звернень спостерігалась до КДМ м. Києва, Львівської, Одеської областей. При цьому до КДМ в моделі відділень та центрів в середньому звернулось від 2,5 до 3 тис. Кількість звернень до Кабінетів, які переважно працюють в сільській місцевості в структурі ЦРЛ, РЛ, ЦПМСД не повний

тиждень, не повний робочий день, коливалась від 200 до 500. Не зважаючи на не велике навантаження спеціалістів Кабінетів вважаємо, значення КДМ в моделі Кабінету, особливо в сільській місцевості важко переоцінити, оскільки від 200 до 500 підлітків та молоді мають змогу отримати необхідну медико-соціальну допомогу на принципах «дружнього підходу» спеціально підготовленим персоналом. При цьому, слід звернути увагу на необхідність більш повного обліку відвідувань клієнтів КДМ до спеціалістів, які надають вказану допомогу за переадресацією.

У структурі звернень повторні - на рівні минулого року і складають 47,3%. Найбільша кількість повторних звернень у КДМ Львівської, Сумської областей та м. Києва – 62 - 67%, при передбаченому Тимчасовими стандартами показнику якості надання медичної допомоги для КДМ (50%).

Переважає кількість клієнтів зверталися до лікарів акушер-гінекологів - 34%, до педіатрів/підліткових терапевтів/лікарів ЗПСМ – 32,3%, до психологів, психіатрів, психотерапевтів – 33%.

Вікова структура відвідувачів

Вік відвідувачів	2021		2020	
	абс. ч.	%	абс. ч.	%
14-18 років	64332	56,3	81670	58,5%
Юнаки	24168	36,7	29477	36,1%
Дівчата	40164	63,3	52195	63,9%
18-24 років	33065	29,9	46605	33,4%
Юнаки	11878	34,9	12850	31,9%
Дівчата	21187	66,5	33755	72,4%
Інші	15299	13,8	11263	8,1%
РАЗОМ	112626		139538	

Вікова структура клієнтів КДМ у 2021р. особливо не відрізняється від такої у 2020р.: найбільшу питому вагу складають діти підліткового віку 14-18 років, як основна цільова група – 56,3% (58,5% - у 2020 році), серед них дівчат – 63,3%. У віковій групі після 18 років питома вага дівчат складає 66,5%.

Вікова група з 10 до 14 років та старше 24 років складає 13,8%, проти 8,1% - в 2020р.

Розподіл відвідувачів КДМ за місцем проживання

Місце проживання	Кількість відвідувачів			
	2021		2020	
	абс. ч.	%	абс. ч.	%
Місто	89963	79,7%	114702	82,1%
Село	22641	20,2%	24633	17,7%
Без певного місця	92	0,1	203	0,2%
РАЗОМ	112696		139538	

Серед клієнтів КДМ у 2021р. 79,7% - мешканці міста, мешканці села –

20.2%, що говорить про недостатню кількість діючих КДМ в сільській місцевості.

Скерованість відвідувачів

Місце проживання	Кількість відвідувачів			
	2021		2020	
	абс.	%.	абс.	%
Самозвернення	76414	68%	99949	71,6%
Спеціалістами ЛПЗ	16445	14,7%	23606	16,9%
Спеціалістами навч. закладів	7382	6,6%	8593	6,2%
Спеціалістами ЦСССДМ	3107	2,7%	4304	3,1%
Інші	9348	8,1%	3086	2,2
РАЗОМ	112696		139538	

Переважна більшість клієнтів звертається до КДМ, як і в минулому році шляхом самозвернення 68% (71,6% - в 2020р.) що свідчить про достатню інформованість цільової групи про наявність та переваги медико-соціальної допомоги. Дещо збільшилась кількість відвідувачів, які скеровувалися до КДМ спеціалістами навчальних закладів та спеціалістами ЦСССДМ.

Структура причин індивідуальних звернень до КДМ

Причини звернень		2021		2020	
		Абс	%	абс.	%
Всього		112696		139538	
З приводу захворювань, в т.ч.:		55648	49,4%	66217	47,5%
1	Репродуктивна сфера	30067	54%	37009	55,9%
1.1	Хвороби сечостатевої системи	10790	32,5%	12304	33,2%
1.2	Запальні захворювання придатків матки	5189	15,4%	5178	14%
1.3	Розлади менструального циклу	6696	24,8%	9388	25,4%
1.4	ІПСШ	3529	13%	5545	15%
1.5	Інші	3863	14,3%	4594	12,4%
2	Розлади психіки та поведінки	8316	14,9%	6615	10%
2.1	В т.ч. : Через вживання алкоголю	1067	13,7%	931	14,1%
2.2	Через вживання наркотичних та інших психотропних речовин	919	11,8%	865	13,1%
3	Захворювання шкіри	5374	9,6%	8736	13,2%
4	Інші захворювання	11891	21.5%	13857	20,9%
З приводу консультувань, в т.ч.:		76274	67.7%	117262	84%
1	З методів контрацепції	27083	24%	41250	29,6%
2	З профілактики ВІЛ/СНІДУ	43993	39%	59274	42,5%
3	З приводу вагітності	2686	2,4%	5600	4%

4	З проблем загального психічного здоров'я	17906	15,9%	19130	13,7%
5	З проблем сексуальних відносин в підлітковому віці	12139	10,8%	13532	9,7%
6	З правових питань	530	0,5%	556	0,4%
7	З інших питань	7850	7%	8176	5,9%
З приводу психологічної допомоги, в т.ч.:		29600	26,3%	24755	17,7%
1.1	Кризові звернення з приводу взаємовідносин з батьками, однолітками, сексуальним партнером, сексуального насилля,	7308	24,7%	14527	58,6%
1.2	Інше	8664	29,3%	10228	41,4%
Звернення по «Телефону довіри»		5748		8852	

В структурі звернень:

I місце – з приводу консультувань;

II місце – з приводу захворювань;

III місце – з приводу психологічної допомоги.

Оскільки профілактичний напрямок є основним в роботі КДМ, індивідуальним консультуванням охоплено 67,7% клієнтів, половина з них отримали консультування з питань профілактики ВІЛ-інфекції, чому сприяє і впровадження проведення добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (ДКТ) в умовах КДМ. На другому місці – консультування з питань репродуктивного здоров'я (методів контрацепції та проблем сексуальних відносин в підлітковому віці). Зросла кількість клієнтів КДМ, які потребували консультування з питань загального психічного здоров'я до 15,9%.

З приводу захворювань у 2021р. звертались до КДМ 49,4% клієнтів, проти 47,5% в 2020 році. Основними причинами звернень були: проблеми у репродуктивній сфері, на другому місці – захворювання шкіри, на третьому - розлади психіки та поведінки.

До психологів звернулось 26,3% клієнтів, проти 17,7% в 2020р).

Послугами «Телефону довіри» у 2021р. скористалися 5748 клієнтів КДМ, проти 8852 - в 2020 році.

Робота КДМ з питань консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (KiT)

З метою профілактики ВІЛ/СНІДу та розширення доступу до добровільного консультування і тестування на ВІЛ серед підлітків та молоді, ДКТ запроваджено в діяльність «Клінік, дружніх до молоді» (відповідно до вимог Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу»)

Консультування і тестування на ВІЛ в умовах КДМ України

Рік	Кількість осіб охоплених передтестовим консультуванням			Проведено тестування на ВІЛ						Виявлено позитивних результатів	
				за допомогою швидких тестів		методом ІФА		Всього			
	Разом	в т.ч.		До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.
		До 18р..	Старші 18 р								
2021	13757	5714	8043	2747	3636	739	2103	3486	5739	7-0,2%	6-0,1%
2020	20598	6982	13616	3253	6079	1057	4237	4310	10316	3-0,1%	45-0,4%
2019	30639	10904	19735	6759	13034	1646	4879	8405	17913	12-0,15%	120-0,7%

Мотивація до проходження тестування на ВІЛ є важливою складовою різних форм інформаційно-освітньої роботи, яка в т.ч. здійснюється і співробітниками КДМ України з наданням інформації про найближчу установу, де підліток може безкоштовно й анонімно пройти тестування на ВІЛ, в т.ч. і безпосередньо в КДМ.

Але впродовж 2021 року кількість клієнтів, яким було проведено ДКТ в умовах «Клінік, дружніх до молоді» України зменшилась на 33%, що пов'язано зі зменшенням кількості КДМ та з недостатнім забезпеченням тестами на ВІЛ існуючих КДМ. Дане питання слід вирушувати шляхом забезпечення КДМ тестами на ВІЛ із загальної кількості, які отримують міські та обласні Центри профілактики та боротьби зі СНІДом.

Інформаційно-освітня робота

Профілактично-просвітницька робота в КДМ – це один з основних напрямків діяльності.

У практику «Клінік, дружніх до молоді», запроваджені диференційовані за віком освітні програми та різноманітні форми і методи профілактичної роботи найбільш ефективними з яких є інтерактивні, а серед методів – «рівний–рівному».

Індивідуальними формами профілактичної роботи охоплено 81% клієнтів, що є достатньо високим. Серед групових форм інформаційно-освітньої роботи переважають інтерактивні методи, зокрема бесіди.

Назва заходу	2020		2021	
	Кількість	Охоплено	Кількість	Охоплено
Індивідуальні форми профілактичної роботи (консультування)	117262	84%	76274	67.7%
Групові форми профілактичної роботи	11829	124450	8823	111831
Бесіди	8252	42498	5464	32709
Семінари-тренінги	901	11908	758	14809
Круглі столи	136	3418	135	2846
Відео лекторії	1271	20087	772	12774
Лекції	1144	33177	1020	31752
Акції	125	13362	123	5719

Практично всі «Клініки, дружні до молоді» використовують в своїй роботі інтернет-ресурси. Серед кращих КДМ, які створили інтернет-сайти, сторінки в соц. мережах та використовують їх в т.ч. і для забезпечення більш широкого доступу клієнтів до послуг КДМ (електронний запис на прийом до спеціалістів та інш.) слід відмітити наступні:

- КДМ м. Шостка Сумської області:
https://m.facebook.com/groups/235705546971431?bac=MTYwNjgzMzY2ND04NTYxNjM1NTE1OTIyOTE6ODU2MTYzNTUxNTkyMjkxLDA5MDoyMDpLdz09&multi_permalinks
- КДМ м. Суми:
https://www.facebook.com/groups/kdm.sumy/posts/1732300153640510/?comment_id=1732626826941176
- КДМ м. Івано-Франківськ:
<https://www.facebook.com/groups/kdm.if>
- КДМ м. Умань Черкаської області:
<https://www.facebook.com/groups/UmanKDM>
- Клініка психічного здолв'я дітей, підлітків та молоді «Діалог»
<http://www.kdm.lviv.ua/>; www.depressia.net.ua;
- КДМ м. Одеса: <https://www.facebook.com/groups/661284783998438>

З 2015 року співробітники «Клінік, дружніх до молоді» та тренери залучені до надання онлайн - консультацій підліткам та молоді на онлайн платформі «Центр знань» з профілактики ВІЛ, яка створена на базі Українського інституту

соціальних досліджень ім. О.Яременка за підтримки Дитячого фонду ООН «ЮНІСЕФ».

Діяльність КДМ здійснюється за активного **соціального партнерства** з працівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та громадськими організаціями. Взаємодія забезпечується на підставі укладених угод про співпрацю. Серед партнерів «Клінік, дружніх до молоді» Одеський благодійний фонд «Дорога додому», Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та інші.

Участь молоді в діяльності КДМ

Для більш ефективної роботи КДМ до різних видів діяльності КДМ (планування роботи, надання послуг, оцінка якості послуг, інш.) залучаються добровільні помічники (волонтери) переважно з числа учнівської та студентської молоді. У 2021 році залучено до роботи в КДМ 967 волонтерів, проти 1389 – у 2020р. Найбільша кількість волонтерів залучена в роботі КДМ Львівської, Івано-Франківській областей та м.Києва. При цьому, серед КДМ України (переважно - Кабінети), є і такі, що працюють без залучення волонтерів до своєї діяльності, хоча питома вага цих КДМ незначна.

22-23 лютого 2021р. відбувся тренінг «Можливості забезпечення прав та інтересів неповнолітніх постраждалих від гендерно зумовленого насильства у мережі КДМ» в рамках співпраці Методично-організаційного навчально-ресурсного центру НДСЛ «Охматдит» МОЗ України з Благодійним фондом «Здоров'я жінки і планування сім'ї» з питань профілактики сексуального та гендерно зумовленого насильства у підлітковому та молодіжному середовищі, та з метою надання якісних медико-соціальних послуг у випадку ситуації насильства.

За результатами Тренінгу фахівці мережі Клінік, дружніх до молоді 6-ти регіонів України підвищили компетентність щодо надання медико-соціальних послуг у випадку ситуації насильства та/або ризику його скоєння, а також здійснення профілактичної просвітницької роботи серед учнівської та студентської молоді.

На базі даних КДМ буде проведено пілотування відповідного до Модулю в роботі з цільовою групою - підлітками та молоддю віком 15-18 років. За результатами пілотування будуть надані рекомендації по застосуванню даного Модулю в цілому в Україні

Організаційно-методичне забезпечення та моніторинг впровадження заходів спільних проєктів МОЗ та ЮНІСЕФ, ВООЗ, Фонду народонаселення ООН, що направлені на покращання здоров'я дітей та матерів здійснює Методично-організаційний навчально-ресурсний центр НДСЛ «Охматдит» МОЗ України.

На місцях координують впровадження заходів щодо розвитку медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», діяльності «Клінік, дружніх до молоді» Регіональні організаційно-методичні моніторингові

центри, які створені відповідно до наказу МОЗ України від 28.10.2011 № 715. Серед кращих є Регіональні Центри Миколаївської, Запорізької, Черкаської, Одеської областей.

ВИСНОВКИ

Розвиток медичних служб, дружніх до молоді: «Клініка, дружня до молоді» в Україні було розпочато в 1997 році в рамках співробітництва Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ в Україні з Урядом України у відповідності статті 24 «Конвенції ООН про права дитини», «Європейської стратегії охорони здоров'я дітей та підлітків, 2015-2020», рекомендацій ВООЗ та ЮНІСЕФ (Adolescent Friendly Health Services, Making it Happen, Женева, 2002), наказів МОЗ України від 02.06.2009 №№ 382, 383).

КДМ надають комплексну медико-соціальну допомогу підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу». Основними принципами цього підходу є добровільність, доброзичливість та доступність послуг, не осудливий підхід.

Позитивним результатом розвитку цього напрямку є те, що включно до 2018 року було створено та діяло 137 КДМ в усіх регіонах України, 25 з них були створені за підтримки ЮНІСЕФ,

Проте, впродовж 2018-2021рр. у зв'язку з невизначеністю місця КДМ в рамках реформування охорони здоров'я та дефіцитом кадрів припинили свою діяльність 64 КДМ. На сьогодні не працює жодна КДМ в Чернігівській, Волинській, Рівненській та Полтавській областях. Без розгляду питання щодо включення медичних послуг дітям підліткового віку на основі дружнього підходу до «Вимог до надання медичних послуг за Програмою медичних гарантій», визначення місця КДМ в межах реформування системи охорони здоров'я дана тенденція до закриття КДМ лише посилиться.

Налагоджена і продовжується підготовка спеціалістів КДМ та первинної ланки з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ на циклах тематичного удосконалення, в т.ч. дистанційних. Найбільш активно в цьому напрямку працюють НУОЗ України імені П.Л. Шупика та кафедра підліткової медицини Харківської медичної академії післядипломної освіти.

З урахуванням того, що впродовж 2020 року припинили свою діяльність 27 «Клінік, дружніх до молоді» та у зв'язку з карантинними обмеженнями, загальна кількість звернень у 2021 р. складає 112696, проти 139538 в 2020р., що менше на 20%. Впродовж року найбільша кількість звернень спостерігалась до КДМ м. Києва, Львівської, Одеської областей.

До КДМ в моделі відділень та центрів в середньому звернулось від 2,5 до 3 тис. Кількість звернень до Кабінетів, які переважно працюють в сільській місцевості в структурі ЦРЛ, РЛ, ЦПМСД не повний тиждень, не повний робочий день, коливалась від 200 до 500. Не зважаючи на не велике навантаження спеціалістів Кабінетів вважаємо, значення КДМ в моделі Кабінету, особливо в сільській місцевості важко переоцінити, оскільки від 200 до 500 підлітків та молоді мають змогу отримати необхідну медико-соціальну допомогу на принципах «дружнього підходу» спеціально підготовленим персоналом. При цьому, слід звернути увагу на необхідність більш повного обліку відвідувань клієнтів КДМ до спеціалістів, які надають вказану допомогу за переадресацією.

У структурі звернень повторні - на рівні минулого року і складають 47,3%. Найбільша кількість повторних звернень у КДМ Львівської, Сумської областей та м. Києва – 62 - 67%, при передбаченому Тимчасовими стандартами показнику якості надання медичної допомоги для КДМ (50%).

Переважає кількість клієнтів зверталися до лікарів акушер-гінекологів - 34%, до педіатрів/підліткових терапевтів/лікарів ЗПСМ – 32,3%, до психологів, психіатрів, психотерапевтів – 33%.

КДМ співпрацюють з іншими закладами охорони здоров'я, ЦСССДМ, громадськими і міжнародними організаціями, які опікуються питаннями надання допомоги підліткам та молоді, в тому числі групам ризику щодо ВІЛ-інфікування.

Здійснюються заходи щодо інтеграції медичних послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» в роботу спеціалістів первинної ланки системи охорони здоров'я.

Впровадження системи оцінки/переоцінки центрів, відділень, кабінетів медико-соціальної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу КДМ показало, що саме дотримання стандартів є шляхом дотримання якості медичної допомоги підліткам та молоді. Проте, у зв'язку з карантинними обмеженнями, в 2020-2021 роках дана робота була тимчасово призупинена.

Продовжувалась робота з добровільного консультування та тестування підлітків та молоді на ВІЛ в умовах КДМ.

Профілактично-просвітницька робота в КДМ – це один з основних напрямків діяльності. У практику «Клінік, дружніх до молоді», запроваджені диференційовані за віком освітні програми та різноманітні форми і методи профілактичної роботи найбільш ефективними з яких є інтерактивні, а серед методів – «рівний-рівному».

Спеціалісти «Клінік, дружніх до молоді» залучені до надання онлайн - консультацій підліткам та молоді на онлайн - платформі:

- «Центрі знань» Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка;
- БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї».

Форма надання медичної допомоги та соціальних послуг в КДМ зазначена в багатьох програмах як основний заклад, який працює, в першу чергу, в профілактичному напрямку. В той же час чіткого визначення даного напрямку діяльності КДМ в концепції реформування системи охорони здоров'я України немає.

З метою подальшого впровадження та розвитку «дружніх до молоді» медико-соціальних послуг дітям, підліткам та молоді в Україні в 2022 році необхідно:

1. Продовжити роботу щодо інтеграції медичних послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» в діяльність закладів охорони здоров'я первинної ланки, медичних працівників навчальних закладів І-ІІ ступеню, загальноосвітніх шкіл.
2. Винести на спільний розгляд МОЗ, НСЗУ із залученням представництва ЮНІСЕФ в Україні питання щодо включення медичних послуг дітям підліткового віку на основі дружнього підходу до «Вимог до надання медичних послуг за Програмою медичних гарантій», визначення місця КДМ в межах реформування системи охорони здоров'я

3. Забезпечити подальше впровадження добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (ДКТ) в умовах КДМ.
4. Продовжити впровадження в діяльність закладів охорони здоров'я України, в т.ч. в діяльність «Клінік, дружніх до молоді» «дружнього підходу до постраждалого», питань профілактики та реагування на гендернообумовлене насильство, булінг у школі, суїцидальну поведінку серед підлітків та молоді.
5. Забезпечити надання комплексної медичної допомоги, налагодження тісної взаємодії з різноманітними службами з метою адресного перенаправлення підлітків та молоді;
6. В діючих функціях «Клінік, дружніх до молоді» посилити наступні:
 - проведення профілактичної роботи серед підлітків та молоді направленої на пропаганду здорового способу життя, на збереження психічного здоров'я;
 - індивідуальну роботу з підлітками з питань психічного здоров'я, профілактики суїцидальних і депресивних розладів з використанням різних видів консультування, в тому числі мотиваційного, за принципом «рівний рівному»;
 - організація і проведення онлайн – консультування ;
 - популяризація послуг, орієнтованих на підлітків. Ведення сайту КДМ – можливо одного на область з дублюванням інформації в найбільш популярні в області сайти та групи. Ведення кожною КДМ сторінки в соціальних мережах, найбільш популярних серед підлітків з постійним удосконаленням інформації.
 - Участь підлітків та молоді для кращого прийняття рішень щодо послуг, орієнтованих на підлітків.
7. Забезпечити проведення навчання в т.ч. в онлайн-режимі (вебінари, семінари-тренінги, цикли ТУ) спеціалістів, які працюють з підлітками та молоддю, в т.ч. шкільної медицини, первинної ланки (лікарі загальної практики сімейної медицини, медичні сестри), з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», що включають питання психічного здоров'я, профілактики ВІЛ-інфекції, ППСШ, проведення процедури ДКТ, репродуктивного здоров'я, гендернообумовленого насильства та ін., із застосуванням виїзних та дистанційних форм навчання.

Використана література:

- Європейська стратегія «Здоров'я і розвиток дітей і підлітків» 2015 – 2020;
- Зауваження загального порядку № 20 (2016) про реалізацію прав дитини в підлітковому віці;
- Резолюція конференції «Підлітки в Україні: права, потреби та впровадження Загального коментаря № 20 у державній політиці» 12 квітня 2018 р.
- Стратегія ЮНЕЙДС: Цілі сталого розвитку. URL: <https://unaids.org.ua/ua/about-unaids/strategiya-stalogo-rozvitku>
- Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 05.12.2012 р. № 5460-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>
- Розпорядження КМУ від 27 грудня 2017 р. № 1018-р «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року»
- Наказ МОЗ №382 від 02.06.2009 «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді»

- Наказ МОЗ №383 від 02.06.2009 «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді»
- Стан та чинники здоров'я українських підлітків: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2011;
- Посібник Надання медико-соціальних послуг дітям та молоді на основі дружнього підходу, Київ, 2008;
- Всеукраїнське дослідження 2018 року: «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (HBSC) (Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка);
- Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : Поширення і тенденції в Україні За результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту– ESPAD-»/ О.М.Балакірева Д.М.Павлова, та інш. 2019;
- Думки, оцінки та уподобання підлітків щодо консультування і тестування на ВІЛ / Аналітичний звіт за результатами третьої хвилі онлайн-опитування. О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, К. М. Нагорняк, «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», 2017;
- Профілактика ВІЛ-інфекції серед підлітків груп ризику: моделі надання медико-соціальних послуг / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, К. М. Нагорняк, О. Т. Сакович, Ю. В. Середа, А. В. Судакова; ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»; Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2015;
- Посилення компонента по роботі з підлітками в рамках національної програми ВІЛ/СНІД: адвокаційний звіт / за ред. О.М. Балакіревої; ЮНІСЕФ, ГО «УІСД ім. О. Яременка». Київ, 2017. 88 с.
- Онлайн-платформа «Центр Знань». URL: доступу: <http://knowledge.org.ua/>

Завідувачка Методично-організаційного
навчально-ресурсного центру
НДСЛ «Охматдит» МОЗ України

Романенко Л.В.